

ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE LA LITERATURA I L'ART ACTUALS¹

La clamor d'aquells qui reclamen sinceritat als artistes o els la neguen, ha esdevingut, amb els anys, una vaga remor onejant damunt la qual les piragües més subtils, empeses pels més originals dels remes i els més gosats bogadors, floten amb graciosa incurrança.

Amb els meus companys de «L'Amic de les Arts», n'havem parlat sovint, i amb insistència, aquests darrers dies. És clar: havem convingut, d'acord amb tants de textos que, flexibles o indòcils, n'han establert l'abast i la diferència, que, en art, calia distingir entre *sinceritat* i *convicció*.

Res de nou encara: les floracions inèdites del nostre esperit no són sinó reproduccions d'aquelles per les quals, en altres esperits similars, una tija secular es renova eternament. D'ací que, i em sembla haver-ho escrit, amb l'arabesc sinuós que dibuixen en blanc els paràgrafs dels autors antics o moderns que hom sollicita, hom pot expressar amb claredat el seu punt de vista i, àdhuc, la seva *originalitat*.

Són tan abundosos els textos que fan referència a la sinceritat i a l'emoció artístiques, que m'ha semblat més econòmic transcriure, amb les seves impureses, una conversa sostinguda amb alguns confreres, Ronda de la Universitat enllà.

* *

En art i en literatura —diguérem— la distinció entre *sinceritat* i *convicció* és necessària. Per a això cal, oi?, donar un contingut emocional al mot *sincer* i un contingut intel·lectual al mot *convicte*. Normalment, la sinceritat afecta els sentiments: hom és sincer quan exposa allò que ha estat esprovat, sense dissimulació. La convicció és d'ordre racional: argumentació i prova, dialèctica i lògica. (La sinceritat pot afectar les idees: hi convenim. Per exemple, jo puc ésser sincer en exposar les meves conviccions.)

Quan jo escric les meves proses —que jo repugno d'acceptar en llur major nombre com a superrealistes, puix

que jo intento de fixar-hi imatges d'una vivent realitat—, em comporto amb mi mateix i amb el meu lector amb sinceritat. Sóc, doncs, sincer, en tant que expresso sense frau situacions esprovades. I, des del punt de vista estrictament literari, m'atreviria a afirmar que sóc verídic. Sóc, en canvi, un convençut en l'ordre de les idees que aquest realisme i aquest verisme no són una realitat universal. O, en altres termes, no són la noció de Realitat ni la noció de Veritat.

Totes aquestes consideracions, les fem, és clar, des d'un punt de vista estrictament literari. En el terreny filosòfic o, potser millor, metafísic, arribaríem a aventurar-nos a plantejar-ho en altres termes. Si la noció de Realitat comporta la de Perfecció; si, segons Spinoza, Realitat = Perfecció; si la realitat que atribuïm a un poema o a una pintura depèn, dins la història literària, d'ésser més o menys reals, i si, com volen altres filòsofs, la Perfecció no és humanament abastable, la noció de Realitat esdevé per a nosaltres una Superrealitat davant la qual ens trobem sempre en dèficit.

Ningú no pot evitar que jo consideri les meves proses com a realistes, tot reivindicant la legitimitat d'un apel·latiu que s'havien fet seu aquells qui conreen amb tant de delit l'infra-realisme o falsa còpia d'una realitat, d'una noció humana de la realitat, davant la qual un gran nombre es manté amb els ulls clucs i el cor en paràlisi.

En un altre ordre d'idees, per exemple, la sinceritat i la convicció són simultàniament compartides: el catòlic és sincer en les seves passions i ho és en el pecat, tot i estar convençut de les veritats irrefutables del dogma que professa, contràries a les impulsions dels instints.

* *

D'En Salvador Dalí sé que és sincer en la seva pintura; ignor si n'és convençut. D'En Joan Miró sé que és un sincer i un convençut. Exaltació en el primer, beatitud en el segon.

* *

*¹ Pot assenyalar-se, potser, un denominador comú de tants d'estols bigarrats, una sola bandera unicolor damunt tants de banderins multicolors: la lluita contra allò que hom anomenà, genèricament, passatisme. D'aquesta bandera que alguns creuen encara que mena el combat, n'han desertat les hosts més nombroses. El passatisme no és ja, actualment, un enemic terrible, ni tan solament no és l'enemic. La dispersió, la disgregació dels combatents ha portat, en canvi, el predomini d'algun dels estols damunt els altres. Avui dia, per exemple, a França, resta, com a conseqüència de tant d'aldarull, un grup autènticament d'avançada: el dels superrealistes i tres o quatre escriptors independents que, del camp-qui-pugui, n'han salvat llur personalitat incontestable.

* *

* Tot i emprar-lo per entendre'ns, em costa d'escriure el mot *avantguarda* i els seus derivats per significar el moviment postsymbolista. Sobretot donat l'ús erroni que se n'ha fet entre nosaltres i llur significació realment indefinible. Encara que és possible que algú ja ho hagi remarcat, cal considerar el mot *avantguarda* i els seus derivats com a expressions que no signifiquen res en literatura. Si de cas, cal admetre l'existència de diverses avantguardes literàries: Maragall, per exemple, fou un escriptor d'avantguarda; no ho ha estat, en canvi, el fals avantguardista Salvat-Papasseit.

* *

Xiulem, malgrat nosaltres mateixos, l'Anadiòmena si gosa eixir nua damunt les taules; i aplaudim, malgrat nosaltres mateixos, la més deforme de les seves esclaves etiopes.

* *

* El cubisme literari francès en algun dels seus aspectes és humanista, pacifista, internacionalista. El

1. Els paràgrafs precedits d'asterisc aparegueren a la «Revista de Poesia», març 1925 (vol. I, núm. 2).

futurisme literari italià ha estat sempre nacionalista i feixista. Entre nosaltres la confusió entre tots dos moviments ha estat freqüent. Des del seu principi, les tendències extremes franceses han estat llibertines; quan han pugat per una llibertat formal (des del vers lliure al calligrama), han expressat francament llur fons anàrquic, llur indisciplina fonamental. En aquells per als quals l'avantguardisme fou un joc intel·ligent, un plaer d'esteta, una manifestació d'exuberància literària (Apollinaire), les derivacions en l'ordre polític i social han estat nul·les. Purament i exclusivament literari, essencialment mistificador, llur malabarisme ha estat inofensiu i, de vegades, faceciosament medieval. Pot semblar una paradoxa, però crec que Apollinaire i els seus plagiaris han estat els menys avantguardistes de tota llur turbulenta generació. Ha estat d'entre els dadaistes que ha sorgit una pròpia avantguarda.

* *

* Naturalment; per aquells qui segueixen totes les vicissituds literàries de les darreres generacions, els accidents d'una carrera tan folla són importants i, sovint, emocionants. En la història literària futura seran, però, imperceptibles. És fet i fet un lloc comú que de cada escola només se'n salven dos o tres noms, reduïts a la unitat al cap d'un segle. Ara distingim els individus dins de cada grup, les evolucions de cada individu en un temps determinat; endevinem les influències immediates d'una lectura o d'un corrent espiritual damunt aquest individu. Més tard veurem només la tendència del grup i, al cap d'una època literària, es veurà una nebulosa que integraran una suma de tendències. És possible, en canvi, que d'ací a 500 anys o d'ací a un miler, el clàssic més admirat, el mestre, l'immortal sigui reemplaçat per un calligramista faceciós.

* *

* D'ací el risc que corren d'ésser corejats en riota els crítics assenyats, els dogmàtics de qualsevol Acadèmia que vulguin judicar, des de llur punt de vista i, si

tan condescendents són, i liberals, des d'un dogma extraoficial arbitrari, l'actual literatura fantasista. Un aventurer de la nova literatura defuig instintivament tot control crític exterior. En el seu ascetisme, tota ambició humana és refusada. Per ventura és la forma extrema de l'ambició. Potser el límit d'un orgull extrem. És, però, un fet i cal constatar-lo. Apliqueu-los, si us plau, un epítet: cínic. I encara us equivocareu, per ço com emprant-lo en la seva accepció actual és possible que, històricament, en puguin reivindicar el seu significat original.

* *

En les modernes exploracions literàries o pictòriques, hom sent un plaer molt similar, segurament, al de l'espeleòleg Font i Sagué en escandallar l'avenc de la Ferla o en descobrir, a l'avenc del Bruch, a les costes de Garraf, un llac al fons de la darrera caverna on cap nauixer conegut no ha batut rem encara.

* *

* Romàntics? Místics? Totes dues coses alhora? Per ventura. És, però, més justificat creure que es lliuren, sense ésser ni una cosa ni una altra, a una experiència romàntica o mística, o alternativament a totes dues, amb perfecta lucidesa. Llur originalitat pot ésser aquesta: la gran aventura de lliurar-se, a tot motor o a hèlix calada, a navegar pel cel vastíssim de la imaginació, sense rumb i amb la presciència de sortir-ne il·lesos.

* *

* «Si sabessin d'escriure un centenar de versos ron-sardians, si es sentissin capaços d'escriure un acte raci-nià, si es trobessin autors d'un cant de la Divina Comè-dia, abandonarien llur quimera», deia un crític. No. Si els portessin en blanc, per rubricar amb llur signatura pròpia, una obra mestra de la literatura academitzada, s'hi refusarien malgrat ells mateixos. Tota bellesa passa-da és, per a llur sensibilitat, morta. Saben que això fou bell, que això per a una nova generació serà novament

bell, que té un valor d'eternitat, que és la mateixa Bel-lesa, la mateixa Bondat, la mateixa Veritat. Per a ells, però, és un espectre i el seu record o la seva presència els enutja. Romanticisme quintaessenciat però voluntari, conscient, arbitrat. Substitueixen la fórmula l'Art per l'Art, per la de l'Aventura per l'Aventura o, si acceptem el qualificatiu de romàntics que hom els aplica, per la del Romanticisme pel Romanticisme. L'idealisme motor dels romàntics, llur humanitarisme és, en els moderns fanta-sistes, nul. Davant el gran enuig de l'existència es lliuren a les més arriscades acrobàcies espirituals.

* *

L'art, com els éssers vivents (Lamarck) té necessitat d'adaptar-se a les condicions que li són fetes. Una escultura de les anomenades clàssiques és, als ulls de molts, un fantasma. L'artista estableix un ordre en els temps en els quals l'ha fet viure l'atzar i no disposa de més material que aquell que en els diversos ordres de l'activitat de l'esperit i de la carn li ofereix la seva època. Ja fa prou de bastir-s'hi una cabana prou airejada per a no morir d'asfíxia i no escampar, amb la putrefacció del seu cos insepult, la pesta.

* *

* Hom els aconsellarà de no escriure. Si llur literatura no exerceix la benèfica funció social que se li té assignada, si ni la literatura en la seva bona accepció, ni l'art, no hi tenen res a veure, ¿per què tant de paper despès, tant de llibre inútil? No els ho pregunteu. Us respondran, si us aprecien i volen ésser-vos polits, que és per esport. No hi podreu tenir res a dir. Qui boga tot sol els diumenges fora diga i sense fi; qui corre adelerat, volant en va centenars de quilòmetres sense meta fixa; qui erra per l'espai alabatent mancat d'aeròdrom fix on posar-se, o qui se submergeix a l'ampla mar pel propi adellament, us sorprèn?

* *

* Cap feina no és, a darrera hora, inútil. Menys encara l'ardidesa d'esperit. El dadaisme fou un entrenament a la irresponsabilitat. Heus ací els seus atletes més aprofitats: els superrealistes. Deixem-los en llur orgia: follies de neòfit! Reprès l'equilibri, hauran descobert unes quantes imatges fresques i noves, ben aprofitables, i hauran alliberat la imaginació dels pòsits que la infectaven.

* *

Es en això que els psicoanalistes han pogut interessar més: les associacions d'imatges en aparença més absurdes, més desordenades, més desproveïdes de significació, es revelen per l'anàlisi encadenades per una lògica passional. Amb totes les precaucions, Balmes, després d'assegurar-se la integritat dels òrgans dels sentits, digué que la imaginació no es limita a la reproducció, ans forma conjunts ideals als quals la realitat no correspon. Sense això, l'home, diu, res de nou no faria i es limitaria a copiar la naturalesa d'una manera fixa i invariable. Aquesta fecunditat de la imaginació és, de vegades, per a Balmes, independent de la voluntat i palesa l'existència d'un ordre de facultats superiors a les sensibles (*Metafísica-Estètica*, cap. XV, 122). I, també, escriví Balmes, que, excitat el nostre esperit per les impressions sensibles, adquireix el coneixement de coses incorpories (*Lògica*, lib. I, cap. I, 12). Però Balmes, amb el joc de les imatges arbitrades interpreta l'idealisme; Freud, amb les seves, una certa realitat; nosaltres, més ençà o més enllà dels altres, la Realitat.

* *

* El problema apassionant és per a la nostra llengua i per a la nostra literatura. En un moment de reacció contra la meva sensibilitat exacerbadada, vaig proposar, plantejant-me'l, d'abstenir-nos de tota lectura moderna. Si la prova fos possible, caldria disciplinar-nos-hi. Hauríem d'ésser, però, tots. Evitar que tal sensibilitat s'afini amb les sensibilitats més agudes de les literatures fetes, mentre que tots els altres col·legues continuen escrivint

a la manera de..., de les mateixes literatures actuals i modernes, és difícil. Si la nostra literatura ha de continuar ésser, respecte a les altres literatures, o de dues o de tres d'elles determinades, una província, és inútil de pretendre que ho siguem d'una escola o tendència determinada excloent-ne les altres. A la gran reclosió, cal que hi siguem tots, o cap. Als nostres historiadors literaris, els cal d'assenyalar a quina època la nostra literatura ha tingut una valor pròpia i original. Les dades, potser imprecises, que ens han estat donades, no són pas gaire estimuladores. Temo que la literatura catalana, «provincial» ara i adés, no té possibilitat immediata d'alliberament. És clar que, en el fons, hi ha l'afer polític que duu en si una possible solució. Compartim sobretot aquest punt de vista aquells qui creiem que la nostra originalitat radical no serà pas crear una Art o una Literatura autòctones, sinó la realització d'una Política.

* *

* Les manifestacions diverses i, sovint, oposades a l'estol dit avantguardista no han estat gairebé mai justament matisades a Catalunya. Futurisme, dinamisme, cubisme, dadaisme, superrealisme, etc., són expressions corrents en les nostres converses. Amb tot, i ben recentment, he observat com és difícil per a alguns distingir-les clarament. Aquesta dificultat de classificació és un senyal de poca maduresa per a afanyar-se a aportar certes innovacions gosades. Així com nombre de pretesos poetes nostres són incapaçs de redactar correctament una lletra, nombre d'avantguardistes es troben idènticament en el mateix cas. Qui fa un sonet i no sap d'escriure una carta-postal és que, si ens hi fixem bé, el sonet és més dolent encara que les quatre ratlles mal redactades. Qui escriu versos sense puntuació, o mots en llibertat, o gaudeix component un *pus* literari ha de saber escriure correctament un sonet. Els atreviments, les innovacions només poden permetre's a temperaments excepcionals. Alguns pastitxos de literatura d'avantguarda apareguts en català us fan acotar el cap avergonyits.

* *

Les meves proses o llurs equivalents tenen una idèntica infrangible unitat com la dels catorze versos d'un sonet. Les imatges que contenen en són el ritme i llur consonància és d'una rigidesa acadèmica. Hom no em pot obligar a dubtar que les pintures d'En Dalí i d'En Miró manquin d'aquella unitat que absorbeix o repelleix els elements homogenis o allògens amb inflexible tirania.

[«L'Amic de les Arts», núm. 20, 30-XI-1927]